

PROFESINĖS REABILITACIJOS METODIKŲ TAIKYMAS ASMENIMS SU PROTO NEGALIA

Laima Klemienė, Asta Jaseliūnienė

Šiaulių kolegija, Sveikatos fakultetas

Šiaulių miesto savivaldybės dienos socialinės globos centras „Goda“

Įvadas

Lietuvos visuomenei pripažinus lygių galimybių principą, iš esmės keitėsi požiūris į neįgalumą turinčio asmens vietą bendruomenėje, jo naudingumo visuomenei vertinimo kriterijus, atsirado realių priedaidų ribotų galimybių žmogui veikti, savo gyvenimą organizuoti tais pačiais principais kaip visi (Galkienė, 2003). 2002 m. birželio 7 d. Vyriausybė patvirtino „Nacionalinę žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programą“, kurios vienas iš tikslų – numatyti žmonių su negalia reabilitacijos ir socialinės integracijos modelio įgyvendinimo priemones, plėtojimo kryptis ir prioritetus (Nacionalinė žmonių ... 2003–2012 metų programa, 2002).

„Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme“ (2004) reglamentuojama svarbi neįgaliųjų socialinės integracijos sistemos grandis – profesinė reabilitacija, kurios tikslas – ugdyti ar atkurti neįgaliųjų darbingumą ir didinti įsidarbinimo galimybes. Skiriamos profesinės reabilitacijos paslaugos: profesinis orientavimas, konsultavimas, profesinių gebėjimų įvertinimas, atkūrimas arba naujų išugdymas, perkvalifikavimas. Darna tarp šių keturių profesinės reabilitacijos sistemos dalių užtikrina neįgaliųjų profesinės adaptacijos ir įsidarbinimo sėkmę. Kita vertus, minėtų sistemos dalių nepakankamas funkcionavimas tampa kliūtimi neįgaliųjų integracijai į darbo rinką, skatina didelės grupės žmonių socialinę atskirtį.

Neįgaliųjų profesinis paruošimas yra labai svarbus ir sudėtingas procesas. Siekiant sėkmingai vykdyti neįgaliųjų profesinę reabilitaciją, labai svarbu parengti profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo metodikas, pritaikytas asmenims su skirtingais specialiaisiais poreikiais, o ypač turintiems proto negalia. Turėtų būti skiriama dėmesio ir specialistams rengti bei jų kvalifikacijai tobulinti.

Norint sėkmingai integruoti proto negalia turinčius asmenis į darbo rinką bei visuomenę, būtina užtikrinti sklandų profesinio rengimo procesą, sutelkti visų specialistų pastangas bei sukurti efektyvų bendradarbiavimą tarp švietimo, sveikatos apsaugos bei socialinės apsaugos institucijų. Proto negalia turinčių asmenų profesinį pasirengimą galėtų užtikrinti profesinės reabilitacijos centrai, teikiantys profesinės reabilitacijos paslaugas, kurių pagrindinis tikslas – integruoti neįgalų asmenį į darbo rinką.

Mokslinėje literatūroje stokojama statistinių duomenų apie proto negalia turinčių asmenų padėtį darbo rinkoje. Aptikti duomenys apie nežymiai sutrikusio intelekto asmenų įsidarbinimą nėra išsamūs ir jų vertinimas neparemtas konkrečiais kriterijais, pernelyg subjektyvus. Nors pastaruoju metu vyksta aktyvi mokslinė diskusija analizuojamais klausimais, tačiau nepakankamai išryškinama asmenų su proto negalia profesinė reabilitacija.

Šiame kontekste natūraliai kyla probleminiai klausimai:

- Ar Lietuvoje veikiančios profesinės reabilitacijos centrai teikia profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims, turintiems proto negalia?
- Ar profesinės reabilitacijos centruose yra taikomos profesinės reabilitacijos metodikos?
- Kokias metodikas specialistai vartoja teikdami paslaugas proto negalia turintiems asmenims?
- Ką neįgaliųjų profesinės reabilitacijos srityje dirbantys specialistai mano apie žmonių su proto negalia integraciją į darbo rinką?

Tyrimo objektas – profesinės reabilitacijos metodikų taikymo galimybes asmenims su proto negalia.

Tikslas – nustatyti profesinės reabilitacijos metodikų taikymo asmenims su proto negalia ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti profesinės reabilitacijos taikymo galimybes asmenims, turintiems proto negalia.
2. Pristatyti profesinės reabilitacijos metodikas, taikomas asmenims su proto negalia profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančiose įstaigose.
3. Išsiaiškinti ekspertų, dirbančių profesinės reabilitacijos srityje, požiūrį apie asmenų su proto negalia integraciją į darbo rinką.
4. Asmenims su proto negalia atlikti profesinės reabilitacijos metodikų taikymo ypatumų analizę.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės ir metodinės literatūros analizė.
2. Kokybinis tyrimo metodas – pusiau struktūruoto interviu turinio analizė.

Remiamasi hipotetine prielaida, kad neįgaliųjų profesinės reabilitacijos centrai nepasirengę teikti profesinės reabilitacijos paslaugų asmenims su proto negalia: centrai neturi metodikų, pritaikytų darbui su šiais asmenimis; taikomų metodikų galimybes

ribotos; specialistai nepakankamai pasirengę darbui su proto negalią turinčiais asmenimis. Tikėtina, kad specialistų požiūris į asmenų su proto negalia profesinį rengimą ir jų integravimą į darbo rinką yra neišsamus.

Tiriant, ar Lietuvoje teikiamos profesinės reabilitacijos paslaugos asmenims su proto negalia, ar taikomos profesinės reabilitacijos metodikos, buvo svarbu sužinoti, kokios yra realios šių asmenų galimybės integruojantis į darbo rinką. Esminės priežastys, lėmusios kokybinio tyrimo metodo pasirinkimą: profesinė neįgalių asmenų reabilitacija yra palyginti naujas procesas, todėl Lietuvoje nedaug įstaigų, kurios teiktų profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims su negalia.

Tyrimui pasirinktas pusiau struktūruotas interviu teikia platesnių galimybių giliau pažvelgti į egzistuojančias asmenų, turinčių proto negalią, profesinės reabilitacijos problemas. Ekspertų apklausa siekia išsiaiškinti taikomas profesinės reabilitacijos metodikas asmenims su proto negalia, problemas, su kuriomis susiduria ekspertai, teikdami profesinės reabilitacijos paslaugas, bei pačių ekspertų požiūrį į asmenų, turinčių proto negalią, realią integraciją į darbo rinką.

Tyrimas buvo atliekamas 2008 m. rugpjūčio–spalio mėnesiais.

Tyrimo imtis. Lietuvoje šiuo metu yra septynios įstaigos, teikiančios profesinės reabilitacijos paslaugas (prieiga per internetą: <<http://www.unriis.lt/home.unriis>>), todėl, atliekant tyrimą, buvo apklausti septyni ekspertai, dirbantys tose įstaigose ir tiesiogiai susiję su profesinės reabilitacijos paslaugų

organizavimu ir teikimu asmenims su negalia. Pasirinkta tikslinė imtis, nes respondentai turėjo atitikti tyrimo kriterijus.

Tyrimo rezultatai ir jų interpretacija

Įstaigų pasirengimas teikti profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims su proto negalia

Lietuvoje profesinės reabilitacijos paslaugas teikia septynios įstaigos, kurios atitinka Socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtintus reikalavimus profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančioms įstaigoms. Turinio analizė rodo, kad tiesiogiai profesinės reabilitacijos paslaugas teikti yra orientuotas tik VšĮ Šiaulių darbo rinkos mokymo centro padalinys „Neįgaliųjų Profesinės reabilitacijos centras“. Kitoms institucijoms profesinės reabilitacijos paslaugos yra tik kaip priedas prie kitų jų teikiamų paslaugų. Pvz., Palangos reabilitacinė ligoninė penkiolika metų teikė medicininę reabilitacijos paslaugas; VšĮ „Trakų užimtumo centras“ – užimtumo paslaugas neįgaliesiems. Profesinės reabilitacijos paslaugas įstaigos teikia siekdamos plėsti paslaugų įvairovę.

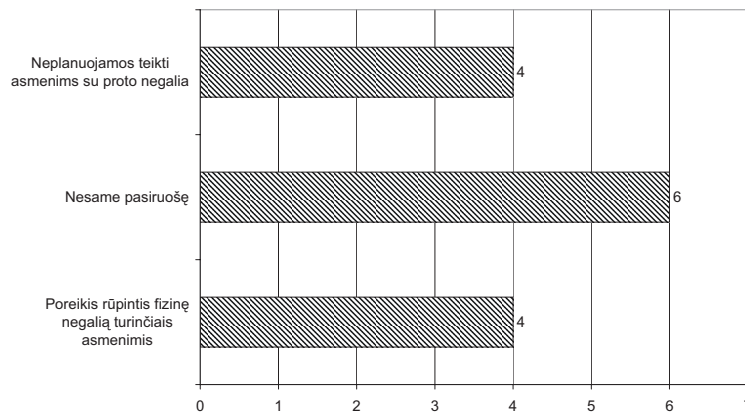
Svarbu buvo išsiaiškinti, ar minėtos įstaigos pasirengusios teikti profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims su proto negalia. Kaip minėta, visi respondentai yra tiesiogiai susiję su profesinės reabilitacijos paslaugų organizavimu ir teikimu neįgaliesiems. Tikėtina, kad jie geriausiai žino situaciją nagrinėjamu aspektu. Interviu metu išsiaiškinta, kad tik trys įstaigos teikė profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims su proto negalia (1 lentelė).

1 lentelė. *Asmenų su proto negalia, kuriems teikiamos profesinės reabilitacijos paslaugos, skaičius*

Įstaigos, teikiančios profesinės reabilitacijos paslaugas	Asmenų skaičius
Kauno VšĮ „Vilties žiedas“	0
Palangos reabilitacinė ligoninė	0
VšĮ Šiaulių darbo rinkos mokymo centro padalinys „Neįgaliųjų profesinės reabilitacijos centras“	4
VšĮ „Valakupių reabilitacijos centras“	0
Druskininkų VšĮ „Profesijų spektras“	0
Lietuvos Respublikos reabilitacinio profesinio rengimo centras	1
VšĮ „Trakų neįgaliųjų užimtumo centras“	1

Mažas profesinės reabilitacijos programose dalyvaujančių proto negalią turinčių asmenų skaičius gali būti siejamas su nepakankamu įstaigų pasirengimu teikti paslaugas minėtiems asmenims. Subkategorijos – **Neplanuojamos teikti asmenims su proto negalia** (4 teiginiai), **Nesame pasirošę** (6 teiginiai) – atskleidžia profesinę reabilitaciją teikiančių įstaigų nepakankamą pasirengimą dirbti su proto negalia turinčiais asmenimis. Pvz.: *Neplanuojame, nes tai yra specializacija, neturime tokių specialistų; Bet mes nesame pasirošę priimti asmenis su proto negalia; Centrai apskritai nepasirošę dirbti su protine*

*negalia, nes dauguma iš jų su fizine dirba arba su lengvesne, o su protine, apskritai, nežino, ką reikia daryti. Galima teigti, kad įstaigos yra pasirengusios teikti minėtas paslaugas asmenims, turintiems fizinę negalią ir tai akivaizdu iš subkategorijos **Poreikis rūpintis fizinę negalią turinčiais asmenimis** (4 teiginiai). Pvz.: *Nėra centro visiškai pritaikyto žmonėms su vežimėliu; Jau buvo steigiamas nuo pradžių specializuotas centras; Mūsų ligoninė dirba šia kryptimi, ir mes paslaugas teikiame asmenims su fizine negalia; Teikiame su judėjimo negalia.* Išsamesni tyrimo duomenys atspindi 1 pav.*

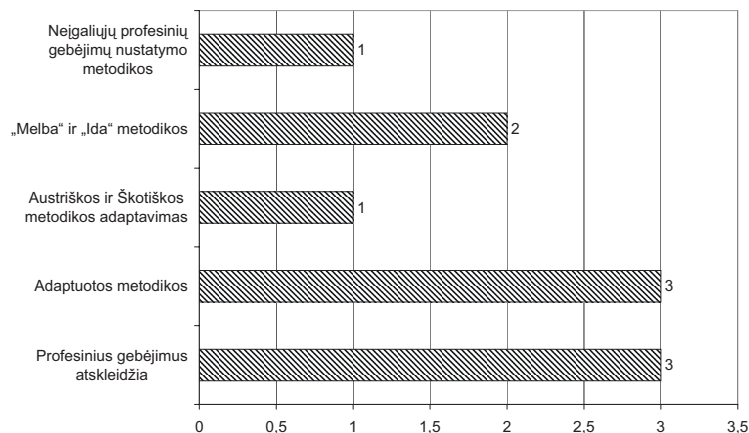
1 pav. Įstaigų pasiruošimas teikti profesinės rehabilitacijos paslaugas asmenims su proto negalia (N = 7)

Profesinės rehabilitacijos metodikų taikymo galimybės

Neįgaliųjų profesinis paruošimas yra labai svarbus procesas, todėl būtina parengti profesinės rehabilitacijos paslaugų teikimo metodikas, adaptuotas skirtingus specialiuosius poreikius turintiems asmenims. Respondentų teigimu, Lietuvoje parengtų metodikų nėra. Jos pirktos iš užsienio šalių. Tai galima būtų paaiškinti tuo, jog profesinės rehabilitacijos paslaugos neįgaliesiems Lietuvoje pradėtos teikti 2005 metais, o asmenims su proto negalia imta teikti tik nuo 2008 metų. Profesinės rehabilitacijos specialistai semiasi patirties iš užsienio šalių, perka reikalingas metodikas ir adaptuoja mūsų sąlygomis:

pvz.: *Škotišką, kur turime, tinka visai Didžiąjai Britanijai, nes ten yra vieninga sistema*. <...> *Škotiškas modelis, yra skirtumas, kuo jisai ypatingas, kad jie taiko tą metodą ne tik neįgaliems žmonėms, bet ir sveikiems <...>.. Tikslinga profesinės rehabilitacijos srities specialistams bendradarbiauti su užsienio šalių analogiškais centrais, ypač, kuriant ir taikant reikalingas metodikas, pvz., Mes turime sukūrę savo metodikas pagal austrų modelį; Mes renkame informaciją iš Europos šalių, kadangi Lietuva tik žengia pirmuosius žingsnius šioje srityje.*

Duomenys apie Lietuvoje taikomas profesinės rehabilitacijos metodikas pateikti 2 paveiksle.

2 pav. Taikomos profesinės rehabilitacijos metodikos (N = 7)

Subkategorijos **Neįgaliųjų profesinių gebėjimų nustatymo metodika** (1 teiginys), **„Melba“ ir „Ida“ metodikos** (2 teiginiai), **„Austriškos ir Škotiškos metodikos adaptavimas“** (1 teiginys) rodo, kad įstaigose taikomos profesinės rehabilitacijos metodikos, nes specialiai parengtų metodikų asmenims su proto negalia nėra. Tai patvirtina analizuoti trys subkategorijos **Adaptuotos metodikos** teiginiai. Pvz.: *Kadangi mes pasirenę dirbti tik su fizine ne-*

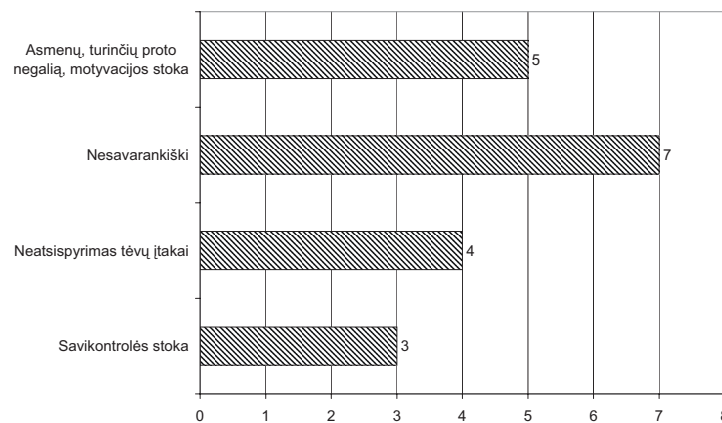
galia, o tenka ir su protine, tai mes turime adaptuoti esamą programą pagal kiekvieną asmenį konkrečiai; Dirbame pagal Didžiosios Britanijos modelį, tą patį įvertinimą atlikdami adaptuojame turimas metodikas. Profesinės rehabilitacijos įstaigose vartojamos profesinės rehabilitacijos metodikos yra individualiai pritaikomos asmenims su proto negalia, pvz.: Mes adaptuojame priklausomai nuo to, su kokių žmogumi dirbame; Tą patį įvertinimą atlikdami, adaptuojame

turimas metodikas, kurias buvom numatę su fizine negalia. Norint gauti efektyvesnį rezultatą, įvertinant proto negalios asmenų profesinius gebėjimus, vienos metodikos derinamos su kitomis, pvz.: *Skiriam tris skirtingas metodikas, priklausomai nuo situacijos*. Tikėtina, kad metodikų taikymas tiesiogiai priklauso nuo specialisto patirties, turimų žinių ir įgūdžių darbe su proto negalia turinčiais asmenimis.

Taikomos metodikos apima tik profesinį orientavimą ir konsultavimą, t. y. leidžia nustatyti neįgaliųjų profesinius gebėjimus ir padėti pasirinkti profesiją. Subkategorija „**Profesinius gebėjimus atskleidžia**“ (3 teiginiai) rodo, jog profesinės reabilitacijos metodikomis visapusiškai nustatomi profesiniai gebėjimai, pvz., *Atskleidžia šimtą procentų*. Tačiau, teikiant profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims su proto negalia, neužtenka vien nustatyti jų profesinius gebėjimus. Pasak I. Baranauskienės, tiek mokslininkai, tiek ir politikai akcentuoja profesinės reabilitacijos vientisumo svarbą, išskirdami ne tik kompetentingą profesinį konsultavimą, bet ir pagalbą įsidarbinant bei paramą neįgaliam darbo vietoje (Baranauskienė, 2008). Todėl svarbu turėti parengtas metodikas, kurias taikytų keturiems profesinės reabilitacijos proceso komponentams: profesiniam konsultavimui, profesiniam rengimui, teikiant pagalbą įsidarbinant bei paramai darbo vietoje.

Problemos, kylančios teikiant profesinės reabilitacijos paslaugas

Teikdami profesinės reabilitacijos paslaugas, ekspertai susiduria su daugybe problemų, kylančių ne tik su asmenimis, turinčiais proto negalia, bet ir jų tėvais. Respondentų teigimu, dažnos problemos dėl klientų motyvacijos stokos, jų nesavarankiškumo, bendravimo, bazinių gebėjimų stokos. Proto negalia yra specifinis veiksnys, savaip sąlygojantis profesijos pasirinkimą, interesų ir motyvų išsąmoninimą, profesinį rengimąsi ir t. t. Jei neįgalus asmuo nuo pat vaikystės nebuvo mokomas, kad reikia dirbti ir būti naudingam visuomenei, tai jis ir neturės motyvacijos profesinei veiklai, niekada nebus savarankiškas, priklausys nuo tėvų. Pvz., *Reikia nuo pat gimimo dirbti su jais, kad norėtų dirbti, mes matėme Vokietijoje tokius nerealius atvejus, kai žmogus, neturėdamas rankų, dėžutes lanksto kojomis*“. Subkategorijos **Asmenų, turinčių proto negalia motyvacijos stoka** (5 teiginiai), **Nesavarankiški** (7 teiginiai), **Neatsispyrimas tėvų įtakai** (4 teiginiai), **Savikontrolės stoka** (3 teiginiai) atskleidžia problemas, su kuriomis susiduria specialistai. Pvz., *Mes dažnai susiduriame su klientų motyvacijos problemomis; Jie nenori mokytis profesiją, jie tik nori pabūti, dalyvauti, gauti pinigų, pasiimti pašalpas; Jie yra mažiau savarankiški, reikia jiems pagalbos; Yra tokių, kurie nemoka naudotis visuomeniniu transportu; Savarankiškumo problema yra didelė*. Tyrimo rezultatai atspindi 3 paveiksle.

3 pav. Problemos, kylančios teikiant profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims su proto negalia (N = 7)

Respondentų teigimu, problemos, teikiant profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims su proto negalia, kyla ir dėl profesijų pasiūlos, pvz.: *Kadangi yra vertinami įvairūs asmenų kriterijai, pavyzdžiui, kaip medicininiai, funkciniai, profesiniai, tai pamatai, kad pagal įvertintus gebėjimus mes neturime jam pasiūlyti tinkančios profesijos; Būna variantų, jog jam netinka nė viena specialybė iš visų mūsų siūlomų*.

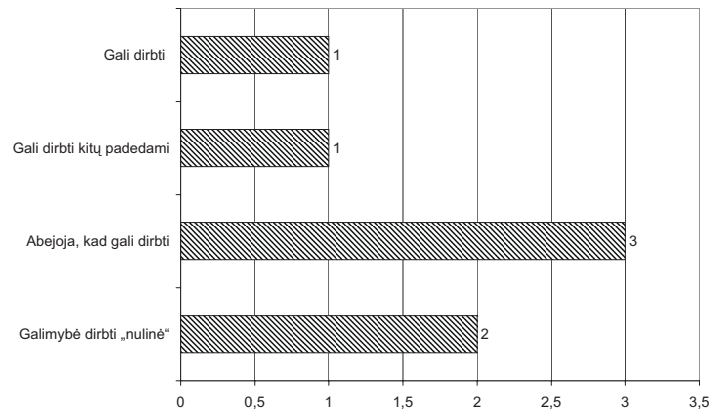
Darbas su asmenimis, turinčiais proto negalia, reikalauja daug specifinių žinių, nes skiriasi jų

gebėjimai, asmenybės branda, poreikiai, interesai, savęs suvokimas bei vertinimas. Daugelis respondentų nurodė, kad yra dalyvavę tik mokymuose ar seminaruose, pvz.: *Pagal projektą buvome išvykę į Valakupių reabilitacijos centrą dalyvauti mokymuose* (Valakupių reabilitacijos centras teikia profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims su fizine negalia, aut. pastaba); *Šiai dienai socialiniai darbuotojai nėra praėję specialių profesinės reabilitacijos kursų, tačiau tikiuosi, kad ministerija parengs mokymus specialistams, dirbantiems profesinės reabilitacijos*

srityje. Tad dėl žinių stokos darbe su proto negalia turinčiais asmenimis susiduria su įvairiomis problemomis, pvz.: *Turėtų būti specialios programos, ir specialistai būtų labiau pasirengę, tik toje srityje specializuotųsi; Realiai neįmanoma, kad vienas specialistas būtų pasiruošęs dirbti su visomis negaliomis; Reikėtų dar pagalbinių darbuotojo asistento, kuris pakontroliuotų, nes mes tada negalime dirbti tiesioginio darbo; Realiai nežinau, kiek tu suteiki pagalbos tam žmogui; <...> kurie žino, kas tai yra protinė negalia, tie turėtų rūpinti.* Galima teigti, kad įstaigose dirbantiems specialistams, teikiantiems profesinės reabilitacijos paslaugas, trūksta žinių darbui su proto negalios asmenimis.

Asmenų, turinčių proto negalią, įdarbinimo galimybės

Norint integruoti asmenis su proto negalia į darbo rinką, labai svarbus pačių reabilitacijos ekspertų požiūris į šį procesą. Subkategorija **Gali dirbti** (1

4 pav. Respondentų požiūris į asmenų, turinčių proto negalią, realią integraciją į darbo rinką (N = 7)

Galima daryti prielaidą, kad neigiamas darbdavių ir net pačių ekspertų požiūris gali lemti asmenų, turinčių proto negalią, integracijos į darbo rinką galimybes. Prielaidą patvirtintų ir J. Ruškaus (2001) išsakytą mintis, kad „Menka darbo motyvacija bei profesinis pasitenkinimas gali reikšti tai, kad pedagogai tiesiog (...) nelabai tiki jų ugdytinių profesinių pajėgumu ir įsidarbinimo galimybėmis“.

Teikiant profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims su proto negalia, neužtenka vien reabilitacijos centrų pagalbos, kad šie integruotųsi į darbo rinką. Respondentų teigimu, reikia visų – valstybės, darbdavių, visuomeninių organizacijų, dirbančių šioje srityje, – pastangų ir koordinuotų veiksmų.

Išvados

1. Sėkmingai asmenų, turinčių proto negalią, profesinei reabilitacijai, būtina parengti tokių paslaugų teikimo metodikas, adaptuotas skirtingus specialiuosius poreikius turintiems asmenims.

teiginys), **Gali dirbti kitų padedamas** (1 teiginys), atskleidžia respondentų teigiamą požiūrį į minėtų asmenų įsidarbinimo galimybę, t. y., kad šie žmonės gali sėkmingai integruotis į darbo rinką, pvz.: *Jie gali dirbti, ir patys turime tokių žmonių; Su asistentu gali ir galėtų.* Kiti respondentai mano, kad nei darbo rinką, nei darbdaviai nėra pasiruošę priimti tokius asmenis. Tą rodo analizuoti subkategorijų **Abejoja, kad gali dirbti** (3 teiginiai), **Galimybė dirbti „nulinė“** (2 teiginiai), pvz.: *Apskritai, bent šiai dienai sunkiai įsivaizduoju. Yra sunku įdarbinti ir žmones su fizine negalia arba su lengvesne psichine, tai su protine; Nežinau, aš manau nulinė; Su jais juk reikia žaisti, o visuomenė nėra pasiruošusi žaisti su asmenimis, turinčiais protinę negalią. Tuo labiau darbdaviai taip pat nežais su jais; Pesimistiškai; Darbo rinką nėra pasiruošusi priimti protinę negalią turinčius asmenis, darbdaviai, šalia dirbantys darbuotojai taip pat nepasiruošę.* Išsamesni tyrimo duomenys atsispindi 4 paveiksle.

Įstaigos, teikiančios profesinės reabilitacijos paslaugas neįgaliesiems, nepakankamai pasirėngusios teikti šias paslaugas asmenims su proto negalia. Įstaigose dirbantiems specialistams trūksta žinių darbui su proto negalią turinčiais asmenimis.

2. Profesinės reabilitacijos paslaugas neįgaliesiems teikiančios įstaigos taiko „Melba“, „Ida“ metodikas bei „Neįgaliųjų profesinių gebėjimų nustatymo metodiką“. Visos šios metodikos apima tik profesinių gebėjimų įvertinimą. Lietuvos specialistai semiasi patirties iš užsienio šalių, perka profesinės reabilitacijos metodikas ir taiko savo darbe.
3. Profesinės reabilitacijos metodikos nepritaikytos darbui su proto negalią turinčiais asmenimis. Specialistai turimas metodikas taiko konkrečiam žmogui konkrečioje situacijoje, ir tai priklauso nuo specialisto pasirėngimo ir asmeninių gebėjimų.

4. Respondentai abejoja asmenų su proto negalia gebėjimu dirbti ir įsidarbinimo galimybėmis. Nors šie žmonės galėtų dirbti, tačiau nei darbo rinka, nei darbdaviai nepasiruošę priimti tokių asmenų. Todėl neužtenka vien reabilitacijos centrų pagalbos minėtiems asmenims integruotis į darbo rinką. Reikia valstybės, darbdavių, visuomeninių organizacijų, dirbančių šioje srityje, pastangų ir koordinuotų veiksmų.

Literatūra

1. Baranauskienė I., Juodraitis A., 2008, *Neįgaliųjų profesinė reabilitacija: sėkmės prielaidos*. VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
2. Galkienė A., 2003, *Pedagoginė sąveika integruoto ugdymo sąlygomis*. Šiauliai.
3. Išoraitė M., 2005, *Socialinių paslaugų administravimas*. Mykolo Romerio universitetas. P. 313.
4. Juodraitis A., 2001, Neįgalių jaunuolių profesinės integracijos determinančių sąveikos problemos. V. Karvelis (Red.). *Darbinis ir profesinis neįgaliųjų rengimas: turinio kaita*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
5. *Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas*, 2004 m. gegužės 11 d. Nr. X-2228 (Žin., Nr. 83-2983).
6. Nacionalinė žmonių su negalia socialinės integracijos 2003–2012 metų programa, 2002. *Valstybės žinios*. Nr. 57-2335.
7. Ruškus J., 2001, Neįgaliųjų profesinio rengimo pedagogų socialinių nuostatų ypatumai. V. Karvelis (Red.). *Darbinis ir profesinis neįgaliųjų rengimas: turinio kaita*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.
8. Profesinė reabilitacija: <<http://www.unriis.lt/home.unriis>>. (Žiūrėta 2008-06-06).

USE OF VOCATIONAL REHABILITATION METHODS FOR MENTALLY DISABLED PERSONS

Laima Klemienė, Asta Jaseliūnienė

Summary

The aim of the research is to identify vocational rehabilitation techniques for people with characteristics of mental disability. The survey was analyzed by using qualitative method of research: partial structured interview. The information was processed by employing the method of content analysis. Seven experts, who work in vocational rehabilitation institutions and are directly connected to organization and offering of vocational rehabilitation for mentally disabled people, were interviewed during the research. The result showed that the institutions of vocational rehabilitation are still not prepared to adapt services for mentally disabled people. The experts of vocational rehabilitation institutions lack knowledge about such kind of work with mentally disabled people. The data show that the services of vocational rehabilitation methods are available, but such kinds of methodology are not adjusted to mentally disabled people. The specialists adapt the methodology for a particular person and at the same time for a mentally disabled person in a particular situation. Survey data shows that the respondents doubted about the abilities of people with intellectual disabilities to work and possibilities to have employment opportunities; in their view, these people can work, but the labor market, the employers are not prepared to accept such persons. The provision of vocational rehabilitation services to people with intellectual disabilities, presence of rehabilitation centers is not enough to facilitate the integration of these persons into the labor market. Respondents argued that when integrating a person with mental disabilities into the labor market, efforts and coordinated action of all: state, employers, social organizations working in this field, are necessary.

Keywords: vocational rehabilitation, rehabilitation services, employment opportunities, people with disabilities, mentally disabled people.

PROFESINĖS REABILITACIJOS METODIKŲ TAIKYMAS ASMENIMS SU PROTO NEGALIA

Laima Klemienė, Asta Jaseliūnienė

Santrauka

Neįgaliųjų profesinis paruošimas yra labai svarbus ir sudėtingas procesas. Siekiant sėkmingai vykdyti neįgaliųjų profesinę reabilitaciją, labai svarbu parengti tokių paslaugų teikimo metodikas, pritaikytas asmenims su skirtingais specialiais poreikiais, o ypač turintiems proto negalią. Norint integruoti proto negalią turinčius asmenis į darbo rinką bei visuomenę, būtina užtikrinti sklandų profesinio rengimo procesą, sutelkti specialistų pastangas ir sukurti efektyvų bendradarbiavimą tarp švietimo, sveikatos apsaugos bei socialinės apsaugos institucijų.

Tyrimo tikslas – nustatyti profesinės reabilitacijos metodikų taikymo asmenims su proto negalia ypatumus. Taisytytas pusiau struktūruotas interviu. Duomenys apdoroti turinio analizės metodu. Apklausti septyni ekspertai, dirbantys

profesinės reabilitacijos įstaigose ir tiesiogiai susiję su profesinės reabilitacijos paslaugų organizavimu ir teikimu asmenims su negalia. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad įstaigos, teikiančios profesinės reabilitacijos paslaugas neįgaliesiems, nepasiruošusios teikti šias paslaugas asmenims su proto negalia. Įstaigose dirbantiems specialistams trūksta žinių darbui su proto negalią turinčiais asmenimis. Profesinės reabilitacijos paslaugas teikiančios įstaigos remiasi profesinės reabilitacijos metodikomis, tačiau jos nepritaikytos darbui su proto negalią turinčiais asmenimis. Specialistai adaptuoja metodikas konkrečiam žmogui, žinoma, ir turinčiam proto negalią, konkrečioje situacijoje. Tyrimo duomenys rodo, kad respondentai abejoja asmenų su proto negalia gebėjimu dirbti ir įsidarbinimo galimybėmis. Jų nuomone, šie žmonės gali dirbti, tačiau nei darbo rinka, nei darbdaviai nėra pasiruošę priimti tokius asmenis. Teikiant profesinės reabilitacijos paslaugas asmenims su proto negalia, neužtenka vien reabilitacijos centrų pagalbos minėtiems asmenims integruotis į darbo rinką. Respondentų teigimu, integruojant asmenį su proto negalia į darbo rinką, reikia valstybės, darbdavių, visuomeninių organizacijų dirbančių šioje srityje, – pastangų ir koordinuotų veiksmų.

Prasminiai žodžiai: profesinė reabilitacija, reabilitacijos paslaugos, profesinis pasirengimas, asmenys su negalia, proto negalia.

Įteikta 2009-04-27